

8D011 Педагогика және психология бағыты (6D010300 - Педагогика және психология мамандығыбойынша) PhD философия докторы дәрежесін алу үшін С.Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінің докторанты А.К.Махадиеваның «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңуді психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу» диссертациялық жұмысына ресми рецензент психология ғылымдарының кандидаты Турдалиева Шолпан Турсумбаевнаның

ПІКІРІ

1. Зерттеу тақырыптың өзектілігі мен жалпы Ғылыми және жалпы мемлекеттік бағдармалармен (практиканың және Ғылыми мен техника дамуының сұраныстарымен) байланысы.

Мүмкіндігі шектеулі бала көптеген жағдайлардың жиынтығымен анықталады. Бұл - әр балаға оның өмірінің осы кезеңде қойылатын талаптар жүйесі, айналасындағылармен қарым-қатынастарының мәнісі, ол игеретін білім мен іс-әрекеттер типі, ең бастысы ата-анасының мейірімі мен қамқорлығы.

Әрбір ерекше балаға тұлға ретінде қарап, оның өзіне тән санасы, еркі өзіндік әрекет жасай алатын қабілеті, білімі мен тәрбиесі бар екенін ескере отырып, қарым-қатынасқа деген ынтасын арттыру – олардың жеке басылық қасиеттерін дамытып, оны қоғам талабына сай іске асыруға мүмкіндік жасау болып табылады. Дамудың әлеуметтік жағдайы кездейсоқ құрылмайды, бала және оның айналасындағылар арасындағы жанды өзара әрекеттестік процесінде жасалады. Демек, ерекше баланы оқыту мен тәрбиелеу оның психикасы мен жеке дара ерекшеліктерін дамыту, қоғамдық ортада әлеуметтенуіне қолдау көрсетіледі. Ал, ерекше бала үшін, оның ата-анасының жағымды мінез-құлық ерекшеліктерінің қалыптасуы түрткі болады. Осыған сәйкес А.К.Махадиева «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңуді психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу» атты ғылыми-зерттеу жұмысында осы мәселелерді терең қарастырады. Бұл тақырыпқа байланысты мәліметтер ғылыми тұрғыдан зерттеуді қажет ететін, әрі қазіргі таңда өзектілігі жоғары сұранысқа ие мәселе. Автордың педагогикалық, психологиялық еңбектерге жасаған талдауларының тұжырымдары және зерттеуде қолданған әдістері зерттеудің ғылыми сапасын жоғарлатумен түсіндіріледі, зерттеу тақырыбы білім жүйесінің практикалық сұраныстарын қамтиды.

Диссертациялық жұмыстың тақырыбының өзектілігі жоғарыда көрсетілген мәселелермен және ғылыми, мемлекеттік бағдарламалармен тығыз байланысты екендігі сөзсіз.

2. Диссертацияға қойылатын талап деңгейіндегі ғылыми нәтижелері.

А.К.Махадиева аутист балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларында туындайтын стресс, оның салдары мен қолданылатын копинг стратегиялары диссертациялық зерттеуін жүргізу барысында ғылыми теориялық және

эксперименттік нәтижелерге қол жеткізді. Бұл нәтижелер диссертацияға қойылатын талаптарға толығымен сәйкес келеді:

– ата-ана мен аутист бала қарым-қатынасының теориялық негіздері мен психологиялық-педагогикалық аспектілері сараланып, «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесі» ұғымы анықталды;

– «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесінің іске асырылуындағы амалдары айқындалды;

– «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресс және оның салдары жіктелініп, ата-аналардың қолданатын копинг стратегиялары сараланды;

– «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңудің психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу моделі құрастырылды;

– қолданылған диагностикалық құралдар мен критерийлерді жүйелеу негізінде өткізілген эксперимент нәтижелерін талдау арқылы, «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңудің психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу моделінің тиімділігі дәлелденіп, оны пайдалануға қатысты ұсыныстар берілді.

3. Ізденушінің диссертацияда тұжырымдаған әрбір нәтижесінің, тұжырымдарымен қорытындыларының негізделу және шынайылық дәрежесі.

«Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңуді психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді зерттеу барысында әрбір алынған негізгі нәтижелерінің, тұжырымдардың және қорытындыларының негізделгені сөзсіз.

Зерттеу нәтижелерінің дәлелдігі және негізділігі автордың педагогикалық-психологиялық зерттеуінің негізділігімен, диссертация тақырыбы бойынша педагогикалық-психологиялық және әдістемелік әдебиеттерінің талдауымен, зерттеу тақырыбына сәйкес және өзара байланыстағы теориялық және эмпирикалық әдістердің нақты қолданылуымен, эксперимент бағдарламасының педагогикалық мақсатқа сәйкестігімен, олардың тиімділігін эксперимент жүзінде бастапқы және соңғы нәтижелердің қорытындылануымен қамтамасыз етіледі.

Зерттеудің негізгі қағидалары ғылыми баяндама түрінде халықаралық және республикалық ғылыми-практикалық конференцияларда – 3 мақала (Павлодар қ., Астана қ., Алматы қ.), Қазақстан Республикасының білім және ғылым Министрлігінің білім және ғылым саласындағы бақылау Комитеті ұсынған журналдарда – 3 мақала (ПМУ Хабаршысы, «Педагогика» сериясы; ЕҰУ Хабаршысы «Педагогика» сериясы, ЕАГИ Хабаршысы «Педагогика және Психология» сериясы), шетелдік халықаралық-ғылыми практикалық конференцияда - 1 мақала (Могилиев, Белорусь), ISI Web of Science, Scopus компанияларының ақпараттық базалар деректері бойынша нөлдік емес импакт-

факторға ие деректер базасына 2 мақала жарық көрген. 1 әдістемелік құрал жарияланған.

4. Ізденушінің диссертацияда тұжырымдаған әрбір Ғылыми нәтижесі (қағидасы) мен қорытындысының жаңалық дәрежесі

Ғылыми зерттеу жұмысы барысында А.К. Махадиева төмендегідей жаңа, әрі дәйекті ғылыми нәтижелер алған:

Бірінші ғылыми нәтиже жаңа болып есептеледі, өйткені «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесі» ұғымын анықтау үшін ата-ана мен аутист бала қарым-қатынас жүйесінің теориялық негіздері мен психологиялық-педагогикалық аспектілері сараланған.

Екінші ғылыми нәтиженің жаңалығы - «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесінің іске асырылуындағы: Ерте араласудың «Денверлік» моделі, «Қолданбалы мінез-құлық талдамасы» (АВА), «Сөйлеу машықтары мен оқыту машықтарын бағалау» (ABLLS-R) және Jazpeg сияқты амалдары анықталған.

Үшінші ғылыми нәтиженің жаңалығы - «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі пайда болатын стресс және пайда болуының салдары, стрессті жеңу үшін ата-аналардың қолданылатын копинг стратегиялары қарастырылған.

Төртінші ғылыми нәтиженің жаңалығы – «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стрессті жеңудің психологиялық-педагогикалық моделі құрастырылған. «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стрессті жеңудің психологиялық-педагогикалық моделі келесідей бағыттардан тұрады: диагностика, кеңес беру, психологиялық-педагогикалық түзету, ата-анамен ағартушылық жұмыс.

Бесінші ғылыми нәтиженің жаңалығы - қолданылған диагностикалық құралдар мен критерийлерді жүйелеу негізінде өткізілген эксперимент нәтижелерін талдау арқылы, «ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стрессті жеңудің психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу моделінің тиімділігі дәлелденіп, оны пайдалануға қатысты ұсыныстар берілген.

Докторант А.К.Махадиева зерттеу барысында қол жеткізген нәтижелері ғылыми аппаратпен, диссертация құрылымымен, зерттеу кезеңдерінің тізбектілігімен, ішкі бірлігімен, логикалық бірізділігімен сипатталады.

5. Алынған нәтижелерінің ішкі бірлігінің бағалануы

Диссертация нәтижелерінің ішкі тұтастылығы кіріспедегі ғылыми аппаратында, үш бөлімінде және тұжырымдарында көрініс тапқан, зерттеу материалдарының тұтастылығымен, логикалық бірізділігімен және жұмыстың аяқталғандығымен қаматасыз етілген.

Зерттеудің бірінші бөлімінде «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесінің әдіснамалық негіздері, психологиялық-педагогикалық аспектілері теориялық талдаумен анықталған. Екінші бөлімде «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресс және копинг стратегия жалпы концепсиялар, қазіргі даму жағдайы қарастырылған, стрессті жеңуді

психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу моделі ұсынылған. Үшінші бөлімде «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңуді эксперименттік зерттеу тәжірибесінен алынған нәтижелермен дәлелденгендігімен сипатталады.

Зерттеу жұмысының бөлімдері және тараулары өзара бірізді байланыстылығымен бірін-бірі толықтырады. Сондықтан, бұл зерттеуде ішкі тұтастылығы сақталынған, аяқталған жұмыс деп бағалауға болады.

6. Іздеушінің алынған нәтижелерінің тиісті өзекті мәселені, теориялық немесе қолданбалы міндетті шешуге бағытталғандығы.

Диссертациялық зерттеуде психология мен педагогика ғылымындағы аутист баланың психологиялық ерекшеліктері және ата-анаға психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мәселесіне байланысты теориялық сипаттамалармен толықтырады. Ізденушінің зерттеу нәтижелерінің өзектілігі қазіргі таңда аутистік спектр бұзылысы бар балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналарға психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мәселесінің теориялық және қолданбалы міндеттерін шешуге бағытталған.

Диссертация нәтижелері зерттеудің теориялық маңыздылығымен және практикалық мәнділігімен сипатталады. Зерттеу жұмысының тұжырымдары мен қорытындылары, ғылыми-әдістемелік ұсыныстары бүгінгі таңда педагогика мен психологияның практикасында аутист баласы бар ата-аналарға психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мен ата-аналардың стресті жеңуге бағытталған іс-шараларды ұйымдастыру үшін арнайы әдістемелік құрал ретінде қолдануға мүмкіндік береді.

7. Диссертацияның негізгі қағидасының, нәтижесінің тұжырымдары мен қорытындыларының жариялануының жеткілікті толықтығына растама.

Зерттеудің негізгі қағидалары ғылыми баяндама түрінде Қазақстан Республикасының білім және ғылым Министрлігінің білім және ғылым саласындағы бақылау Комитеті ұсынған журналдарда 3 мақала, халықаралық ғылыми-практикалық конференцияларда 4 мақала, оның ішінде шетелдік халықаралық-ғылыми практикалық конференцияда 1 мақала, ISI Web of Science, Scopus компанияларының ақпараттық базалар деректері бойынша нөлдік емес импакт-факторға ие деректер базасына 2 мақала жарық көрген. Ғылыми басылымдар мазмұны жағынан диссертацияның негізгі мазмұнын, нәтижелерін қамтыған.

8. Диссертация мазмұнындағы және рәсімделуіндегі кемшіліктер.

А.К.Махадиеваның диссертациялық жұмысында кездесетін кейбір кемшіліктерді ескертуді ұйғардық.

1. Зерттеуде отбасы тәрбиесінде ұлттық салт-дәстүр ерекшеліктер мен тәрибенің дәстүрлі әдістері туралы тұжырымдар берілген. Бірақ бұл тұжырымдар ата-аналарға аутист балаларды тәрбиелеу үдерісінде, ағартушылық

іс-шараларда, ата-аналарға арналған әдебиеттер тізімін және әдістемелік ұсыныстарда қарастырылмаған

2. Экспериментте толық және толық емес отбасылардың арасындағы стресстің туындауының ерекшеліктері мен қолданылатын копинг стратегияларының аспектілері көрсетілмеген.

3. Диссертацияның мәтінінде стилистикалық және орфографиялық қателер кездеседі.

Бұл көрсетілген кемшіліктер зерттеу жұмысының жалпы мазмұны мен құндылығын төмендетпейді.

9. Диссертацияның Ғылыми дәрежелер беру жөніндегі Ережелерінің талаптарына сәйкестігі.

Аталған кемшіліктер А.К. Махадиеваның 8D011 Педагогика және психология бағыты (6D010300 - Педагогика және психология мамандығы бойынша ұсынған «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңуді психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу» атты диссертациялық жұмысының ғылымилығын, көкейкестілігін төмендетпейді. Автор алдына қойған міндеттерінің шешімін толық таба білген. Ізденуші диссертация жұмысының ғылым мен тәжірибе талабына сай келуімен бағаланады.

8D011 Педагогика және психология бағыты (6D010300 - Педагогика және психология мамандығы бойынша) PhD докторанты Махадиева Асель Каратаевнаның «Ата-ана мен аутист бала» қарым-қатынас жүйесіндегі стресті жеңуді психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу» тақырыбындағы диссертациясы 8D011 Педагогика және психология бағыты (6D010300 - Педагогика және психология мамандығы бойынша) PhD философия докторы ғылыми дәрежесін алуға ұсынылған диссертациялық жұмыстардың ғылым және практикалық талабына сай келетін, ғылыми жаңалығы, теориялық және практикалық мәнділігі жағынан қазіргі заман талаптарына жауап бере алатын және осы сала бойынша ғылымды дамытуға қомақты үлес қосатын еңбек болып табылады. Жоғарыда айтылғандар негізінде, ұсынылып отырған диссертацияның маңыздылығы бойынша алынған ғылыми нәтижелер Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі Білім және ғылым саласындағы бақылау комитетінің «Ғылыми дәрежелерді беру ережелерінің» талаптарына сәйкес келетіндігін толығымен қанағаттандырып, ал Махадиева Асель Каратаевна 8D011 Педагогика және психология бағыты (6D010300 - Педагогика және психология мамандығы бойынша) PhD ғылыми дәрежесін алуға лайық деп қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті

«Арнайы педагогика» кафедрасының доценті

психология ғылымдарының кандидаты

Ш.Т.Турдалиева

